

“Ühtegi tõsist uurimust Eesti taasiseseisvumisest ei saa tulevikus kirjutada seda raamatut läbi tudeerimata,” märgib Rein Ruutsoo Edgar Savisaare mahuka “Peaministri” kohta.

Ajaloo uurimine ja ideoloogia

R e i n R u u t s o o

Kommentaare Edgar Savisaare raamatule “Peaminister. Eesti lähiajalugu 1990–1992”

Kuna ajalugu nähakse alati läbi oleviku akadeemiliste ja ideoloogiliste prillide, siis pole võimalik ajalugu ja nüüdisaega täielikult lahku viia. Mõnigi kord innustub ajaloolane ka varem kasutusel olnud ideoloogiast, mis valitses tema uuritava ajaloo perioodil. Ajalugu, “nagu ta tegelikult oli”, pole olemas, ajalugu on alati kontseptuaalne rekonstruktsioon. Avalikuse ette tulnud uusi fakte mõistetakse alati mingi ideoloogia valguses. Kas võimalustamine tähendab “vaesumist” või hoopis investeerimist? Kas Pätsu aeg oli totalitaarne või ei olnud? Vastused olenevad ideoloogiast, millest ajaloolane hinnangut andes lähtub.

Kui ajaloolane tõlgendab möödaniiku oma lemmikerakonnale soodsas valguses, võime rääkida ajaloo politiseeritusest. Paraku esineb ajaloo politiseerimist tihti, sest poliitikud nõuavad ajaloolastelt heroilist, ilustatud ajalugu. Nad väidavad, et rahva ajalugu on alati jutus-

tus “meist” ja see peab toetama keskmise eestlase eneseväärikust. Selja sirgu ajamise üleskutsed ja teisitimõtlejate süüdistamine masohhismis kuuluvad taoliste poliitikute ja nendega samal lainel olevate ajaloolaste lemmikretoorikasse. On ka poliitikuid, kes soovivad, et ajaloolased esitaksid neid “ajaloo teostajatena”. Nende eesmärk pole mõista möödunut, vaid luua gruppide identiteete, võimendada parteilisi sümboleid, mõjutada hääletajaid.

Ajaloo ideologiseerijad ja politiseerijad usuvad, et ühiskonnakorra muutudes vahetatakse senine ideoloogia lihtsalt uue, “parema” vastu. Vello Helk kirjutas Ilmjärve “Hääletut alistumist” põhjates, et Pätsu tegude avalikustamine seab nõukogude tegelased senisest paremasse valgusse (1, lk 297). Nii arutlesid ka EKP juhid – fakte tuleb varjata, et võim jääks paremasse valgusse. Ajaloo tunnetusväärtus ei huvitanud neid. Miks

sumbus mõttevahetus Pätsi, Laidoneri ja Uluotsa tegevuse tagajärgede, Tartu rahu ja 1940. aasta sündmuste üle? Sest paljud päevavalgele tulnud asjaolud näitasid mõndagi uues valguses ja kummutasid müüte. “Tartu rahu on mütoloogiseeritud, rahulepingu kehtivuse kaotamist on varjatud, kuna senini püütakse mängida rahva tunnetel, soovides koguda poliitilist kapitali,” on Heiki Lindpere tõdenud (4). Tõsi, tänu Mälksoo ja Medijaineneni kirjutistele Eesti Päevalehes on vähemalt Tartu rahu teema arutelu siiski ka professionaalsel tasemel jätkunud (7).

Kui poliitikud ja neid toetavad ajaloolased “ajalugu väänavad”, on professionaalsel ajalooteadlasel raske töötada. Saksa ajaloolane Ernst Nolte on tõdenud, et “teadus peab välja kannatama selle, et leinajad heidavad talle ette kaastunde puudumist ja moraalse impulsi ebapiisavust”.

Ajaloo uurimise kultuur, ajaloolase

kutseväärikus ja soov kaitsta oma head nime seavad ajaloo ideologiseerimisele ja politiseerimisele siiski piiri, mis hoiab suuremad "ühiühendused" ära. Paraku pole postkommunistlikus moraalses vaakumis ja akadeemilises poolkõrbes see piir kuigi range. Teiseks ei "väänagi" ajalugu tihti mitte ajaloolased, vaid kirjanikud, poliitikud-politikaanid jt. Kuna nad loovad ilusaid müüte, kuulab rahvas neid meelsamini kui ebamugavaid fakte avalikustavaid eetilisi ajaloolasi.

Tavalisel ajaloo huvilisel on raske aimata, millal ajalugu ideoloogiale allutatakse. Arusaamiseks on vaja tunda hästi ajaloo fakte (ka neid, mida ideoloogist ajaloolane või poliitikaan ei esita), peab olema ulatuslikke teadmisi õigusest, majandusteadusest ja sotsioloogiast – alles siis saab hakata ajaloo sündmustele ja ühiskonna nähtustele usutavaid tähendusi konstrueerima.

Kuna iga kodanik ei saa professionaalseks ajaloolaseks õppida, siis on avatud ühiskondades mindud erinevatest ideoloogiatest lähtuvate tõlgenduste avalikustamise ja üldrahaliku mõttevahetuse teed. Selles kontekstis väärib tõsiselt tähelepanu veteranipoliitik Edgar Savisaare äsja ilmunud mammuttees, sest see on just üks niisuguseid raamatuid, mis annab lähiajaloo toimunule uue tõlgenduse ja vaatenurga.

Mälestused, mitte "tõde"

Üks viis uusi tõlgendusi ja ajaloo mitmehäälsust maha suruda on neile silte külge riputada. "Savisaare raamat ongi [--] ajaloo lõplik tõde. See on raamat, mis ühe hoobiga pühib prügikasti kõik varasemad kirjatööd antud teemal. Leninlikult," teatas Kaarel Tarand leninismi silti välja käies (9). Tegelikult oleks leninlik see, kui Eesti ajaloo kohta uusi tõlgendusi ei ilmuks. Leninlik on ka teatada, et pole Savisaare raamatut läbi lugenud, kuid ikkagi see ei meeldi. Solženitsõni sarjajatest polnud keegi teda lugenud, aga kõigil oli kirjaniku raamatute kohta parteitruu arvamus olemas – just see on leninlik lähenemine.

Kuid meedia ühe osa ärritumine näitab, et pärast seda foliandi faktitihedat analüüsi pole Eesti iseseisvuse taassünnist enam võimalik endisel viisil kirjutada. Selles mõttes on "Peaministril" sama roll mis Ilmjärve raamatul. Varem kirjapandud tuleb nüüd kriitiliselt üle lugeda.

Kui käsitlused erinevad, on loomulik uurida ka seda, miks nad erinevad.

Arvan, et oleme saanud esimese tervikliku ajaloolise analüüsi Eesti taasiseseisvumisest. Taagepera, Arteri, Gerneeri jt analüüsid loovad küll kõigiti nüüdisaegseid uurimisraame, kuid nemad on siiski vaid välisvaatlejad. Nende mõned ideed on andnud tuge ka Savisaare arutlustele, tõstes selle kõrgemale kodu-uurimuslikkusest, mis iseloomustab ajakirjanike-poliitikute ühispingutusi. Savisaare käsitlusest on tunda, et autor pole mitte ainult ajaloolane, vaid ka sotsiaalteadlane, kes, nagu raamatki jutustab, püüdis 1990. aastail elustada oma väitekirja teemaks olnud Rooma klubi taolist uurimiskeskust.

Savisaare raamatut ei kannu nn töediskursus – ta ei paku oma tõlgendust välja ainuvõimalikuna. See on vaid üks möödaniku tunnistajate paljudest häältest. Möödanikku kõnetab Savisaar enamasti vormelitest "ma arvan, "usun", "mulle on räägitud" jne. Muidugi on tollasel peaministril kindlad veendumused ja arusaamad, st oma "suur narratiiv", selle kohta, "kuidas kõik oli". Raamat on kirjutatud mälestusžanri üsna levinud laadis, kus isiklikud vaatlused, hinnangud jm põimuvad läbi dokumentalistikaga – arvukate viidetega teiste kirjatöödele ja dokumentidele. Nende hulgas on palju allikaliselt uut – tollase poliitika suurkujude Hannibalssoni, Pavlovi, Jakovlevi jt meenutusi.

Teos on õigusega sügavalt poleemiline. Kuid esimest korda on Eesti ajaloo üks suurperiood, taasiseseisvumine, läbi kirjutatud *tervikliku protsessina*. Protsessiline käsitlus tähendab, et kõiki keskeid sündmusi ja valitsuse tegevust vaadeldakse kontekstis – nii väikese Eesti, Moskva kui ka Euroopa ja maailma tasandil. Valitsuse kõigil vähegi olulistel otsustel oli märgatav vastukaja Kapa-Kohilast Moskva ja Washingtoni. Neid pidi arvestama, aga ka meiega arvestati tollal enam kui hiljem.

Tulevikus ilmub veel palju teost täpsustavat, vaidlustavat, kohendavat jne. Kuid raamatu aegumatu väärtus on "tunnistused", mida võib anda ajaloo mõistmiseks vaid üks selle keskeid tegijaid. Raamat on vajalik ka selles mõttes, et Savisaare vaikimist kuni "Peaministri" ilmumiseni on kasutatud kurjasti. Talle on "juurde kirjutatud" (et mitte ütelda inkri-

mineeritud) suvalisi seletusi selle kohta, miks ta nii või teisiti tegutses. Nüüd seletab peategelane veel kord üle, miks ta tollal nii või teisiti otsustas. Just tollaste valikute põhjusi ongi vaja teada, kui tahame ajaloolistele sündmustele ja nähtustele adekvaatsemaid hinnanguid anda. Mõned meie kaasaegsed aga annavad püsivalt "valetunnistusi", mille näiteks on spekulatsioon nn talongide kehtestamise ümber. Iga majandusteadlane ju teab, et "talongimajandus" on tüüpiline "kaitsevahend" turu sulgemiseks, relv inflatsioon vastu – ja mitte saamatuse tagajärg. Savisaare nõrdimust taoliste valeturaka mängijate suhtes, kes ise hästi põhjusi teavad, saab vaid jagada.

Dialog ajalookirjutuse "peavooluga"

"Peavool" on mõnevõrra tinglik tähistus sellisele ajaloo ümberkäimisele, mida iseloomustab avalik parteiline politiseeritus, sotsiaalteadusliku pagasi nappus, tugev sõltuvus nõukogude haridusest ja allikate kasutamine (tsiteerimine, tõlgendamine) viisil, mis ulatub võltsimiseni. Seda "peavoolu" esindab eelkõige Mart Laari, Urmas Oti ja Sirje Endre mitmes kordustrukis ja ka vene keeles ilmunud "Teine Eesti", lähedasi ideid on paljundatud Sirje Kiini, Tõnu Parmingu jt kirjatöödes.

Edgar Savisaare raamat "Peaminister 1990–1992" vaidlustab "peavoolu" keskeid seisu- ja lähtekohti.

- Uskumus, et Eesti riikliku iseseisvuse taassünd oli ette määratud ja paratamatu (ajalooline determinism).
- Arusaam, et Eesti iseseisvumiseks piisab, kui Moskvale esitada Eesti juriidilised argumendid.
- Väide, et kõigi Eesti Komiteele alternatiivsete algatuste eesmärk oli kinnistada Eesti NSV Liidu provintsina (IME programm, liidulepingu idee, Eesti NSV kodakondsuse idee jne).

"Peavoolule" on Eesti ajaloo teljeks aastatepikkune võitlus okupatsiooniga, alates metsavendadest ja dissidentidest ning lõpetades Eesti Kongressiga – kõik sellest väljapoole jääb on "peavoolu" järgi "käsilaste" kollaboreerimine Moskvaga. Nii tehakse kollaborantideks ka Rahvarinne ja Savisaare valitsus.

Kui ajaloolased olid seni rääkinud vabadusvõitluse rahvusradikaalsest (rah-

vusfundamentalistlikust) ja reformistlikust suunast, siis "peavool" rääkis rahvusradikaalsest ja kommunismi säilitada soovivast suunast. Rahvarinde peamised (!) ideoloogid olid "peavoolu" väitel EKP sekretär Mikk Titma ja Mart Kadastik. Sirje Kiin kirjutas, et Rahvarinde "keskne ideoloogia oli kompartei juhitud impeeriumi sisemine reformimine" (2, lk 19, 22, 33).

Rahvarinde ühe kirglikuma vastase Mart Kadastiku sidumine Rahvarindega pidi aga kinnitama Rahvarinde loomise versiooni KGB poolt (3, lk 293). Mart Laar on väitnud, nagu oleks Indrek Toome kinnitanud, et Rahvarinne loodi KGB osalusel, hoolimata sellest, et Toome on öelnud otsesõnu vastupidist: "Ma olen veendunud, et selle taga vähemalt meie vabariigis ei olnud ei EKP Keskkomitee ega KGB-d" (3, lk 535). Ka Hans H. Luik on vihjanud Kadastiku seotusele KGB-ga, kirjutades Eesti Ekspressi 15. aastapäeval, et "üks Tartu lehe toimetust" ajas 15 aastat tagasi Eesti asja KGB juhendamisel (5).

"Peavoolu" väitel tegutsesid Eesti iseseisvuse taastamise nimel seega *üksnes* Eesti Kongressi juhid. Rahvarinne, mille idee kuulub Savisaarele, polnud rahvuslik (vabadus)liikumine, vaid üksnes "rahvalikumine", Edgar Savisaare valitsus, iseseisvuse taastaja, parimal juhul kaasaitaja (2, lk 19). "Praegu kätte saadavate materjalide alusel ei saa tõsiselt võtta väidet, et Rahvarinne võitles täpselt samade sihtide eest kui vabadusvõitlejad – Kodanike Komiteed – Eesti Kongress. Ühed nõudsid *de jure* endiselt olemasoleva Eesti Vabariigi taastamist, teiste põhinägemus oli alternatiivsest riigikorraldusest NSV Liidus. Ühe puhul oli tegemist faktilise iseseisvusega, teise puhul suurema autonoomusega" (8, lk 607). Kiinil, Laaril, Parmingul jt on loomulikult õigus oma visioonile. Kuid maailma kümnete või isegi sadade NSV Liidu lagunemist uurinud teadlaste hulgast on raske leida ühtegi asjatundjat, kes oleks veidigi sama meelt kui nimetatud autorid.

Nagu ajaloo kirjutamisel ikka, peab faktilisi moonutusi (KGB ja EKP-ga sidumise kõrval) toetama kontseptuaalne külg. Mis siis on see "rahvuslikkus"? Sõltub definitsioonist. Kord kuulutati rahvuse reeturiteks kõik, kes lubasid aarialaste ja mitteaarialaste abielu. Kiini

poolt rahvuslikuks arvatud liikumine nõudis võimatut – elanikkonna sõjajärelse koosseisu taastamist, Tartu rahu järgseid piire, erastamisel mittekodanikele piirangute seadmist jne, nii et "maa põleks kolonistide jalge all", nagu väljenduti parlamendi kõnetoolist. Need nõudmised tekitasid maailmas tõelise paanika uue Balkani ees. Rahvarinne pidas neid nõudmisi ebarealistlikeks ja vabadusvõitlust takistavateks. Kui täna millegi üle vaieldakse, siis selle üle, kas tuua tööjõuressursi taastamiseks venelasi või ukrainlasi!

Ratsionaalsed valikud vs ajalooline determinism

Lõpliku "ajaloolise töö" valdamine ja selle ainuesindajaks olemine ammutab õigustuse jäigast ajaloolisest determinismist. Selle valdajad on ajaloo tõelised "agendid". Deterministlik ajalookäsitlus toetub peale õiguslike formalismide ka üleloomulikele jõududele. Savisaar tsiteerib Tunne Kelami kõnet Estonia saalis, mille kohaselt Jumala palumine toovad vabaduse lähemale kümme korda enam kui Moskvaga läbirääkimine. Aga järsku oli asi selles, et Moskva ei tahtnud midagi teada Kelami olemasolust? Lääs aga kordas järjekindlalt – iseseisvuse võtmed on Moskvast. Moskva ignoreeritavat Kelamit ei võetud ka Läänes olulise tegijana. Läbirääkimised Moskvaga, Eesti huvide kaitsmist kõikvõimalikel tasanditel käsitlevad peatükid ongi raamatu ühed paeluvamad ja ka maailmas huvipakkuvad osad.

Praktikas abituaalset asjaosalist ainutehnikaks upitava "peavoolu" *retooriliselt* võitluslik ajalookäsitlus on imbunud läbi deterministlikust ajalooskeemist. Nõukogude ülikoolis õppinu tunneb "peavoolu" arutlustes ära kompromissitute juhtide võitluse "reformistlike oportunistidega". Nii kirjutavad "peavoolu" esindajad "vabadusvõitluse rindejoone ähmastamisest", "Rahvarinde üliettevaatlikust suhtumisest põhimõtetelisesse vaidlustesse" jms (2, lk 19, 29). Seekord teeb ajalugu küll "klassi" asemel "komitee", kuid see ei muuda paradigmaatilist lähedust. Vaid see, kes usub ettemääratusse, "teab", kuidas on või oli "ainuõige" talitada.

Selle fatalistliku käsitluse kõrvale seab Savisaar nii oma tegevuse kui ka ajaloo vaatlemise alternatiividena. See käsitlus haakub hästi ka tollase väga

suure ohuga, et perestroikaga oleks võinud minna niisamuti nagu Nikita "sulaga". Ajaloo selline käsitlus eeldab deklaratsioonide asemel "rajajoone" nihutamist võimalikult kaugemale. Kuidas lõpeb enda "kompromissitu vabaks deklareerimine", võib otsustada Leedu majandusblokaadi kogemuse põhjal. Seejuures ei tohi unustada, et Leedu elanikkonnas on venelasi vaid 10%.

Juridica vs dialoog Moskvaga

Kõrvuti jumalale panustamisega ammutas ajalooline determinism oma jõu õiguslikust fundamentalismist. Viimane eeldab, et Eesti iseseisvus lihtsalt *pidi taastuma*, kui vaid juriidikast kinni pidada. "Peavoolu" käsitluse sõnastas Harald Tilleman. Ta leidis, et "varem või hiljem on Moskva sunnitud Molotov-Ribbentropi paktist avalikult lahti ütleva [- -]. Sellest tuleneb *vältimatult* (minu esiletõste), et Stalini poolt Eestis (ja teistes Baltimaades) kehtestatud võim oli ebaseaduslik. See võim tuleb niisama *vältimatult* (minu esiletõste) asendada seadusliku võimuga" (2, lk 32). Kogu sellest "vältimatuste" reast ei toiminud miski. Nagu Savisaar osundab, rääkis USA vaid "eraldumisest" (setsessioonist) ja "enesemääramisest" ning andis nõu toetuda NSV Liidu seadustele.

MRP ümber tõstetud probleemid oli Eesti ja kogu Baltikumi suur poliitiline edu. Kuid Molotov-Ribbentropi pakti ja Eesti okupeerimise vahel pole mingit õiguslikku seost. Kuni kõik sõltus USA toetusest, oli oluline mitte meenutada, et Eesti saatust ei otsustatud Ribbentrop-Molotovi paktiga, vaid Teherani ja Jalta tehingutega, kus lääneliitlased meid (ja Soome) maha müüsid. Hirm, et Stalin teeb nn eraldi rahu Hitleriga, sundis lääneriike andma, mida Stalin tahtis. Et Moskva MRP üles tunnistas, selle taga ei olnud Eesti Kongress, vaid suuresti Ida-Euroopa (eelkõige Poola) surve. Balti riikide tollane juhtkond, sealhulgas Savisaar tollase NSV Liidu Ülemnõukogu erikomisjoni aseesimehena, surus Gorbatšovi nurka.

Eesti Kongress jäigi Moskvaga läbirääkimisi ootama, vaatamata sellele, et kongressi pole üheski Moskva ukaasis kunagi mainitud, kõnelemata tunnustamisest. 1991. aasta augustis kuulutasid Eesti iseseisvuse taastatuks Savisaare "administratsioon" ja "nõukogude töö-

riist” – Ülemnõukogu. Siis sooritas alles äsja Tbilisis, Riias ja Vilniuses verd valanud Nõukogude režiim kõigile ootamatult unikaalse enesetapu – NSV Liit lakkas olemast! Eesti taastas oma iseseisvuse. Samas sai Eesti ja Venemaa suhete üheks aluseks 1991. jaanuaris sõlmitud leping Jeltsiniga. Need, kes tollal majanduspiirigi reetmiseks manasid, hääletasid riigikogus riigipiiriks Stalini tõmmatud joone.

Sümboolne ja reaalne poliitika

“Peavoolu” ideede kohaselt oli Eesti iseseisvuse keskne vastane Rahvarinne, samal ajal kui tegelikult olid Eesti iseseisvumise vastu Moskva, Interrinne, NLKP/EKP. Et näidata rahvusvahelist tunnustust janunevat Eesti Komiteed kompromissitu vabadusvõitlejana, peeti sümboolset võitlust – Komarovka operatsioon, toetus SS-veteranide kogunemisele Toris, Jeltsiniga sõlmitud lepingu tühisteks kuulutamise, iseseisvusreferendumi boikoteerimine jne. Sel viisil koguti endale Eestis poliitilist kapitali, tekitades väljaspool Eestit segadust ja osutades iseseisvusliikumisele tegelikult karuteenideid. Muide, mõnigi neist rahvuslikku kompromissitust sümbooliseerivatest ettevõtmistest oli KGB suunatud – näiteks Eesti sümboolsete piirpostide paigutamine Komarovkasse Kaitsejõudude poolt. Selle aktsiooni eestvedaja oli hiljem oma mälestused raamatuks kirjutanud staažikas KGB provokaator Ville Sonn.

“Peavoolu” ajalookirjutus keskendub Eesti Kongressi otsustele, deklaratsioonidele, visioonidele, vaidlustele komitees jne. Samas seisib see kodanikulikumine kategooriliselt vastu *kõigile* valitsuse poliitilistele aktsioonidele, ehkki just need äratasid maailma sümpaatiat ja said argumentideks, mis tõid teiste riikide valitsused meie poolele.

Iseseisvusreferendumit soovitanud Läänele oli selle tähtsaim tulemus, et ka suur osa mitte-estlasi toetas Eesti iseseisvust. Jeltsiniga sõlmitud leping, mille Eesti Komitee õigustühiseks tunnistas, sai hiljem aluseks Baltimaade kiirele tunnustamisele Venemaa ja koos sellega Lääne poolt. Nn Savisaare-Bakattini leping, mis tõi politsei Eesti alluvusse, hoidis ära OMON-i määratsemise Eestis. Leping, mis võimaldas Eesti “tööteenistusse” suunatud poisse panna teenima Eesti riiki, asuda rajama piiri-

valvet, teenis Eesti Komiteelt vaid hukkamõistu. Ilma nn majanduspiirita oleks Eesti piiride sulgemine 1991. a sügisel olnud võimatu (Läti ei suutnud seda veel kaua). Kõikide nende pingutuste taga oli realistlikult mõtleva rahva toetus. Ülemnõukogu, mille valimist komitee boikoteeris, kuulutas Eesti taasiseseisvunuks.

Savisaare arutlustest on raske teha teist järeldust – Eesti Komitee peamine mure oli hirm Savisaare valitsuse edukuse ees. Iga samm Eesti praktilise iseseisvuse suunas vähendas Eesti Komitee juhtide võimalusi tulla võimule. “Peavoolu” hoolikalt varjatud eesmärk oli just Eesti Kongressi liidrite soov iga hinna eest võimule tulla. Nende argumentatsioon, et seda tehti Savisaare “kommunistliku” ja Moskva-meelse poliitika nurjamiseks, ei pea paika. Tegelikult oli hoopis nn enamlaste-kelamlaste kavandatavas valitsuses rohkelt “kommuniste” – EKP tippnomenklatuuri esindajad Indrek Toome, Siim Kallas ja Jaak Allik ning ENSV “Välisministeeriumis” aseministriks olnud Toivo Kuldsepp.

Eduka valitsuse nõrgestamiseks lasti käiku ka jutt “diktatuuriohus”. Üks peajoone ideoloogide tunnistab et “*iseseisvuslased* (minu esiletõste) olid solvunud, et nende ideid oli lahjendatud või “*valedesindusorganite*” (minu sõnendused) poolt üle võetud ja väärtalt kasutatud” (2, lk 29). Teiste sõnadega – Rahvarinde valitsusele loobiti kõikaid kodaratesse isegi siis, kui see ERSP ideid ellu viis.

Savisaare taktika tuum iseseisvusvõitluses oli tõdemuses, et abstraktsed õigused (nagu ka “pagulasvalitsuste” paberid) ei maksa midagi. Ei Moskva ega ka Washington hoolinud neist – mõlemad sättisid oma poliitikat vastavalt oludele, mitte mineviku juriidikale. USA ja teised riigid hakkasid Eestit tunnustama alles pärast seda, kui Eesti oli Moskvas edu saavutanud. Siis olid need riigid seatud juba sündinud fakti ette. Riigid tunnustavad ikka tegusaid valitsusi (ja mitte komiteesid!). Valitsuse kontroll territooriumi üle, demokraatlik poliitika, mis ei luba elanikkonnal lõheneda (kujundab *demose*), head suhted naabritega jne on iga valitsuse tunnustamise peamised tingimused. Need taasiseseisvumise peamised tingimused suutis Savisaare valitsus luua. Õnneks oli ajalugu 1991. aasta augustis meie poolel.

*

Edgar Savisaar on kirjutanud raamatu, mille retseptioon Eestis on alles algamas. Ligi tuhande lehekülje “läbinärimine” on muidugi tõsine pingutus igaühele, kuid ühtegi tõsist uurimust (ükskõik kus!) Eesti taasiseseisvumisest ei saa tulevikus kirjutada seda raamatut läbi tudeerimata. Näib, et sarnaselt Ilmjärve raamatuga tekitab ka Savisaare raamat veelahkme ideoloogiliste ja uurivate ajaloolaste vahel, samuti ajaloouurijate endi leeris. Objektivset – st mingilt jumalikult positsioonilt kirjutatud ajalugu pole olemas. Peaministri tollase tähetunni väärilise mammutmälestusteose peamine panus ajaloouringutesse on uue idee- ja faktirohke arutluskeskkonna tekitamine. Erinevate kontseptsioonide pörkumine elavdab Eesti üsna üheüblalist ajaloomaastikku. Visioonide võrdlemine võimaldab näidata, millist rolli etendab “kontseptsioon”, purustab naiivse kujutluse “faktidest” ja süvendab kriitilist lugemisoskust. Seda kriitilisust tuleb soovitada ka Savisaare raamatu lugemisel, raamat ei kaota sellega midagi.

Kirjandus

1. Helk, V. Kas Eesti Vabariik on 83-aastane? Akadeemia, 2001, 2. 273–299.
2. Kiin, S. Eesti kongress. Nii nagu see oli. Rmt: Pärnaste, E. (koostaja). Eesti Kongress. [Siis ja praegu]. Tallinn, Eesti Vabariigi Riigikantselei, 2000. 12–151.
3. Laar, M., Ott, U., Endre, S. Teine Eesti. Eesti iseseisvuse taassünd 1986–1992. Tallinn, SI & JS, 1996.
4. Lindpere, H. Kas Tartu rahu kehtib? Mis tähendus on rahulepingul täna? Eesti Päevaleht, 2.02.2005.
5. Luik, H. H. Ajakirjanduse punane pea ja kollane kõht. Eesti Ekspress, 16.09.2004.
6. Medijainen, E. Sellest, mida ei olnud: Eesti erapooletusest. Eesti Päevaleht, 14.02.2005.
7. Mälksoo, L. Tartu rahuleping: kehtiv või kehtetu? Eesti Päevaleht, 7.02.2005.
8. Parming, T. MRP-AEG oma ajas ja ruumis. Rmt: MRP-AEG Infobülletään 1987–1988. Tallinn, SE & JS, 1998. 603–608.
9. Tarand, K. Savisaar – peaaegu Venetsaar. Eesti Päevaleht, 12.01.2005.